

OCTAVIAN PALER, CAMINANTE – A JOURNEY FROM EUROPE TO MAYA**Lucia-Luminița Ciucă, PhD Student, "Dunărea de Jos" University of Galați**

Abstract: Being placed between allegorist and philosopher-traveler type, according to Tzvetan Todorov's terminology in the We and the others study, Octavian Paler is a keen observer penetrating into the essence of things. He performs in his travel journals a series of reflections, assessments and cultural considerations, comparisons between cultures and civilizations rousing surprising analyzes to the thinker. Caminante is not just a travel book as it looks at the first glance, but a decryption / a reinterpretation, through Paler's own experiences in the lands once mastered by the Aztecs and Mayans, of the contradictions, of the struggle between civilizations, of the different cultures, or of the mentality differences facilitating an intercultural dialogue with the European classical models.

This paper aims to follow how is the other perceived in relation to his own identity and cultural formation.

Keywords: otherness, journey, intercultural dialogue, Aztec, European models

I. Repere teoretice

Substantivul „alteritate” pare a desemna o calitate sau o esență, esență a „celuilalt”. Pe de altă parte însă „celălalt” desemnează lucruri foarte diferite : pe omul celălalt, pe aproapele nostru, pe Celălalt.

Alteritate este antonimul identității. Scriem Celălalt cu majusculă pentru a desemna o poziție, un loc în cadrul unei structuri. În filozofie și antropologie însă, „alteritatea” este utilizată mai mult pentru a desemna un sentiment, o influență, un regim : există ceilalți, care sunt diferiți ; sunt eu oare semenul lor ?

Tema alterității a devenit o obsesie în Europa de astăzi, ca răspuns la ascensiunea curentelor xenofobe în lumea occidentală. (Baudrillard, 2002: 5)

Această obsesie a dat naștere la numeroase opere literare. Jocul care există, încă de la Platon, între Același și Celălalt ca genuri ale Ființei (Sofistul, Tiamaios) apare la Moderni ca joc între „eu” și „non-eu”. Este posibil ca textele consacrate astăzi altului (l'autre) – fie el străin, imigrant sau marginal – să fie un fel de travaliu de regenerare în fața unei componente care, în altul, ar fi dispărut sau e pe cale de dispariție. Putem numi această componentă așa cum a numit-o J. Baudrillard, alteritate radială. Pentru a spune lucrurile în mod simplu, în fiecare altul există Celălalt, ceea ce nu este eu, ceea ce este diferit de mine, dar pe care-l pot înțelege, chiar asimila – și există, de asemenea, o alteritate radicală, inasimilabilă, incomprehensibilă și chiar inimaginabilă. Iar gândirea occidentală nu încetează să-l ia pe altul drept Celălalt, să-l reducă pe altul la Celălalt. A-l reduce pe altul la Celălalt e o tentație cu atât mai dificil de evitat, cu cât alteritatea radicală constituie mereu o provocare și cu cât e mai hărăzită astfel reducerii și uitării în analiză, în memorie, în istorie.

O condiție pentru cunoașterea alterității este călătoria în acest sens Tzvetan Todorov face în studiul său *Noi și ceilalți*, o clasificare a călătoriilor, începând cu secolul al XIX-lea.

- a) Asimilatorul : este cel care călătorește pentru a asimila cealaltă cultură, deci pentru a o converti în realitate. Fie că e vorba de misionarul creștin sau de marxistul actual, ei sunt în misiune ideologică, economică sau de orice fel..
- b) Profitorul: este neguțătorul. Este cel care călătorește fără să aibă vreun raport cu celălalt în originalitatea și autenticitatea sa. El nu este, de fapt, pentru celălalt, decât alibiul unei alte legi, cea a valorii, ceea ce e cu totul diferit.
- c) Turistul este o categorie foarte complexă pe care aproape fiecare a practicat-o.
- d) Călătoria impresionistă : este oarecum frumoasa călătorie din secolul al XIX-lea. Este o călătorie în care intuiția, sensibilitatea contează, ba chiar și viziunea despre o țară. Fără a ține seama de faptul că subiectul este cel care vorbește, care călătorește, cu viziunea sa despre lucruri. El nu are pretenția să extragă din călătorie reguli universale, ci se bucură de ea. Se bucură de diferență: prin asta este impresionist. El nu caută să universalizeze ceea ce vede.
- e) Asimilatul: în acest caz nu mai este vorba de asimilator, ci de cel care pătrunde cu adevărat într-o cultură, care adoptă un mod de viață; este într-o anumită măsură imigrantul. Deci, la limită, este un călător care nu mai este un călător sau care încetează foarte repede să fie.
- f) Exotul (l'exote): este călătorul, după Segalen. Exotul este cel care păstrează o distanță, care caută să mențină o distanță de străinătate delectându-se cu această diferență. Există o strategie a delectării, a seducției, care permite salvarea distanței; nu trebuie nicidecum să încerci să intri, să te confunzi, sau să te dezidentifici. Trebuie să menții distanța și să cultivi o tactică a acestei distanțe.
- g) Exilatul: și el se află la limita călătoriei. Poate fi cazul lui Descartes, care, așa cum știți, a trăit practic toată viața în afara Franței, mai ales în Olanda.
- h) Alegoristul: ia străinul ca metaforă critică, el călătorește „metaforic”. Nu se află niciodată cu totul în țară străină, ci rămâne în raport cu propria sa cultură, dar într-un raport critic. Altfel spus, cealaltă țară îi servește de alegorie, de figură, pentru a emite o judecată, pentru a lua o distanță față de propria sa teritorialitate. Este, așadar, într-o anumită măsură, un călător inteligent, dar care nu se descentrează cu adevărat. El rămâne centrat pe propria sa cultură, nu-ți pierde rădăcinile, nu se exilează nici măcar mintal, ci scoate din asta o mare complexitate.
- i) O altă variantă / versiune a alegoristului este dezabuzatul, care nu călătorește decât pentru a verifica pretutindeni superioritatea propriei sale culturi. Numeroase colonii franceze sau americane n-au decât un discurs, cel al mizeriei acestei culturi americane: oriunde ar merge, lucrurile sunt la fel.

j) Ultima categorie este cea a călătorului-filosof. Prototipul pentru el, este Montaigne. Este o categorie oarecum ideală, un ideal-tip, și ne putem întreba dacă el există cu adevărat. Filosoful este într-adevăr universalist, prin destinație; ceea ce-l interesează este diferența în universalitate, în principiu el nu este etnocentric. Scopul său este verificarea varietății, a diferențierii infinite a valorilor, a culturilor și tentativa de conciliere într-o viziune universală a lucrurilor. (Todorov, 1995: 45)

Încadrat conform acestei clasificări între călătorul de tip alegorist și călătorul-filosof, Octavian Paler realizează în jurnalele sale de călătorie analize și comparații și interpretri ale diferitelor culturi.

II.

Octavian Paler este un scriitor pentru care călătoriile sunt doar un pretext de meditație profundă asupra existenței actuale și trecute. Indiferent de specia sau de formula literară pe care o adoptă, fie ea jurnal de călătorie: *Drumuri prin memorie*, *Caminante*, dezbatere, polemică,

corespondență, memorialistică: *Mitologii subicetive, Scrisori imaginare, Viața ca o coridă*, scrierile sale au o trăsătură comună, aceea de a pune accentul pe căutarea sinelui prin “memoriile interioare”, confesiuni și meditații. Marin Sorescu consideră că în scrierile lui, Octavian Paler, dovedește “o reală capacitate de a teoretiza, de a depista problemele, de a le despica.” (Sorescu, 1985: 24)

Caminante. Jurnal (și contrajurnal) mexican este o carte scrisă cu prilejul unei călătorii pe care autorul o face în Mexic. Calitatea atipică a acestui jurnal de călătorie este dată și de titlu *Caminante. Jurnal (și contrajurnal) mexican*, textul fiind construit din două părți prezentate în paralel: una ce prezintă trăirea prezentă și una care oferă reflecțiile, aprofundarea ulterioară a sentimentului inițial, reîntregind imaginea generală. Octavian Paler, călătorul atipic după cum se autodefiniște în mai multe rânduri „un etern diletant între profesioniștii călătoriilor”, un „anticălător”, care nu este de acord cu termenul de „carte de călătorie”: „De fapt, ce este o «carte de călătorie»? Nu numai că nu-mi place această formulă, dar nici n-o cred potrivită. Nu cred într-o literatură slujnică a lui Hermes. Există cărți care pot fi generate de o călătorie, ca de orice altă experiență, dar asta e cu totul alteceva.” (Paler, 2010: 126), face o călătorie nu în spațiu ci mai ales în cultură și istorie. Astfel jurnalul acestei călătorii, în Mexic este unul atipic pentru că Paler, nu prezintă pur și simplu un traseu cronologic, tipic cu ore precise de plecare sau de sosire, ci mai degrabă înfățișază o călătorie în memoria cultural-istorică a acestui popor, prezentând puține elemente ale prezentului, accentul căzând pe detaliile legate de trecut deoarece vine dintr-o cultură europeană de care nu se poate desprinde și care-i oferă o altă grilă de interpretare, făcând ca tot ce pentru „descoperiți” este firesc pentru „descoperitor” să fie nefiresc și surprinzător. Abia după parcurgerea a mai bine de jumătate din text, cititorul poate realiza că periplul său mexican durează 13 zile, zile numite de el „sptămâna aztecă” în cursul lunii septembrie, deoarece Paler face din lectorul său un martor al unei permante pendulări între trecut și prezent, Mexicul de astăzi hrănindu-se din seva imperiilor mărețe.

Își începe călătoria în Mexic într-un mod neobișnuit, prin prezentarea unui tablou de Mondrian, un tablou cu arbori fără trunchi, cu coroana în jos, întoarsă spre pământ, spre rădăcină ca o întoarcere spre origini, întoarcere ce va fi punctul de plecare în analiza culturii și civilizației mexicane dar nu numai deoarece autorul realizează o comparație destul de amplă între modelul european în care s-a format și modelul aztec-mayaș ce stă la baza culturii mexicane. Ajuns în Ciudad de México pleacă în explorarea orașului fără hartă, pe nevăzute și primul contact cu Mexicul se face printr-o fiestă din care extrage primele trăsături ale mexicanilor. De la această fiestă nu lipsesc faimoasele *tortillas* făcute din făină de porumb și lapte de var, puternic condimentate care „ard buzele europenilor în timp ce mexicanii zâmbesc îngăduitor” (Paler, 2010: 30). Privirea turiștilor admirând spectacolul de culoare și zgomot, îl trimite pentru prima dată cu gândul la aztecii care priveau cu același aer „«bastonul» cu care conquistadorii ucideau victima îndreptându-l spre ea”. (Paler, 2010: 30). Gestul unei tinere de a-i sufla o pulbere colorată și parfumată în obraz îi amintește de o lectură despre o sărbătoare mexicană veche care se defășura la înspicatul grâului când tinerele fecioare cu pieptul gol culegeau dansând și cântând flori, într-o procesiune solemnă și azvârleau peste spectatori polen. Deși vechii azteci considerau că „beția” îi pune în legătură cu zeii totuși astăzi pe durata sărbătorii comercializarea de alcool este interzisă.

La început crede că „fiestă este un produs al unei lumi care se distrează ușor” (Paler, 2010: 32), însă după ce citește varianta franceză a scrierii *Labirintul singurătății* a lui Octavio Paz, realizează că singurătatea este motorul veseliei: „Altfel spus, mexicanul are nevoie de sărbători pentru a-și combate tristețea, pentru a ieși din sine însuși. Fără ele, fără zgomotul și strălucirea lor, nu s-ar putea elibera, periodic, de materiile inflamabile pe care le poartă în sine” (Paler, 2010: 32) Astfel această sărbătoare este de fapt un mijloc prin care „mexicanul se descarcă de toate tăcerile de până atunci și se răzbună pentru frustrările lui [...] Dansul se transformă în sens. Sufletul se eliberează de zgură. Se limpește. Tot ce-a fost măsură se răzbună prin exces.” (Paler, 2010: 32-34)

Intrarea în această lume în care trecutul dialoghează cu prezentul se realizează treptat, erudiția sa culturală jucând un rol esențial deoarece ideile sale obținute în urma lecturii și a formării intelectuale se confruntă cu realitatea trecută și prezentă a Mexicului. Acesta, privit prin ochii săi este o împletire de mit, istorie și puțină realitate, condimentată cu propriul sine. La început conștientizează că șederea sa mexicană corespunde celor 13 zile ale calendarului aztec, care are în centrul sau soarele și care reprezentau zilele destinate ritualului de încheiere a unui secol aztec de 52 de ani, exact vârsta la care autorul face călătoria. Călătoria se dovedește, astfel, una de formare, de descoperire și redescoperire. Ritualul presupunea o procesiune grandioasă pe vechiul platou al Tenochtitlánului unde așteptau ca steaua Aldebaran să treacă peste firmament. Dacă o facea, cataclismele erau amânate încă 52 de ani. Pentru aceasta era nevoie de un sacrificiu uman, iar Paler descoperă din ce în ce mai mult această civilizație a sacrificiului și a „cruzimii” în numele existenței umane: „Zeilor azteci, bestiali și enigmatici, le plăcea să troneze peste altare și cranii și să asculte țipătul răgușit al vulturilor veniți să devore viscerele celor sacrificați, așezate în vârful piramidei, pe Piatra Inimilor. Preoții jupuiau cu propriile lor mâini pielea victimelor și împrășeau cu sânge cald imaginea zeului.” (Paler, 2010: 38) „Omul n-a creat lumea, dar de el depindea ca ea să dureze au nu. Ea exista câtă vreme oamenii erau în stare să urce piatra sacrificiilor, căci totul se obținea prin durere, prin suferință. Și numai moartea putea ține dreapta balanța vieții și a lumii.” (Paler, 2010: 39) Prețuirea acordată jertfei de sânge este marcată de autor prin observația că „În cronicile aztece, semnul pentru «sânge» e înlocuit adesea cu emnul pentru «piatră prețioasă» sau cu cel pentru «floare». A ucide un prizonier pe câmpul de luptă era de neconceput. El trebuia sacrificat pe piramidă, după ritual.” (Paler, 2010: 39) Comparația cu propria cultură este iminentă „Dar înainte de a-i condamna pe azteci, s-ar cuveni să ne întrebăm dacă noi suntem judecătorii potriviți. Cel puțin, aztecii își săvârșeau crimele pe față și nu le negau. Dimpotrivă, le dădeau un înțeles tragic. Preoții lor dansau înbrăcați în pieile celor sacrificați, nu-și arărau mâinile curate ca Pilat din Pont.” (Paler, 2010: 40-41)

Atât de important este sacrificiul, încât la reunirea zeilor după eșecul celor patru lumi, zeul Nanahuatzin se aruncă în flăcări determinându-i și pe ceilalți să-l urmeze ca luna și soarele să reapară. „Zei aztecilor n-au găsit așadar, altă soluție împotriva morții decât moartea însăși” (Paler, 2010: 43) „Sacrificiul inițial trebuia mereu reînnoit pentru a întreține ordinea cosmică. Speranța însăși întemeindu-se pe cruzime.” (Paler, 2010: 43).

Imaginea orașului Ciudad de México dimineața care „... pare istovit de fiestă. Străzile atârnă ca niște brațe inerte golite de sânge. O liniște friguroasă apasă zidurile.” (Paler, 2010: 45) crează prilejul de a evoca imaginea Tenochtitlánului, construit pe insule, în mijlocul unui lac, și să amintească de zeul Quetzalcóatl căruia aztecii dimineața îi dedicau două picături din sângele lor, dar și de întâlnirea dintre Moctezuma și Cortez în timpul conquistei se finalizează cu uciderea conducătorului aztec, dărmarea, ruina și incendierea treptată a Tenochtitlánului. Nimic nu mai amintește astăzi de orașul îngropat de spanioli, așa cum se întâmplă la Roma sau în Grecia. Cuceritorii s-au dovedit, în acest caz, mult mai cruzi „Spaniolii au fost mai nemiloși decât vizigoții. Ei nu au cruțat nici laguna, nici piramida, nimic. Au hotărât să construiască o capitală nouă, să transforme vechea istorie în deșert.” (Paler, 2010: 46)

Paler consideră și pe bună dreptate că există orașe care trăiesc pe baza unui mit, a unei fantome, așa cum se întâmplă cu Elsinor, unde călătorul vine să-l caute pe nefericitul și melancolicul prinț al Danemarcei. La Ciudad de México în locul Marii piramide sunt acum zgârie-nori, în locul bărcilor din lagună automobile. Totuși fantoma trecutului stăpânește împrejurimile.

Deși aztecii considerau că venirea spaniolilor este un semn de la zei, Moctezuma îl primește pe Cortez ca pe zeul Quetzalcóatl, întors de pe mare, portretul său semănând foarte mult cu cel al entității, și-i închină cetatea fără rezistență, Paler critică „violenta” și nepăsarea cu care aceștia distrug orice rămășiță a civilizației străvechi. De aici și dualitatea existenței mexicane atât la nivel interior spiritual cât și la nivel exterior existențial, întrebându-se care este adevărata sa identitate. „E spaniol? E indian?” Scriitorul evocă în acest moment o legendă despre Moctezuma care pus în

fața unei decizii ce privește destinul unui copil cu două capete afirmă că „ imperiul său, asemenea celui copil, nu-și va găsi niciodată unitatea.” (Paler, 2010: 50) Peste timp, europeanul, străin de aceste locuri, vede adevărul din cuvintele marelui aztec: „ Dar nu e simplu să trăiești cu un suflet scindat. Mexicanul aspiră să-și recucerească trecutul [...] Pentru că el nu mai poate fi nici spaniol nici indian. Într-un sat care e aproape un cartier al capitalei mexicane, pe muntele Milpa Alta, se vorbește încă... nahuatl, limba folosită de tolteci și azteci; vechile poeme ale lui Nezabualcoyotl, prințul Texcoco, se recită la câțiva pași de zgârie-norii din Ciudad de México; se cântă din *chirimía*, un instrument cu sunete ascuțite pe care-l foloseau toltecii [...] E în căutarea unei împăcări lăuntrice între « cuceritor» și « cucerit», care să vindece până la capăt ruptura săvârșită de spanioli în sufletul indian.” (Paler, 2010: 50-51) „ Totul pare să se afle în Mexic sub semnul dualității șarpelui înaripat. Zăpezile acoperă focul vulcanilor, stelele ard peste urletele șacalilor din junglă iar pădurile torențiale ale tropicelor se întâlnesc cu stepe pline de cactuși [...] La rândul sau sufletul mexican e un amestec de pasiune și reticențe. Pasiunea îl târăște în afara sa, iar reticențele îl fac să se replieze.” (Paler, 2010: 56) „ ... există două Spanii. Una care i-a dat lui Columb, dintr-un tezaur secatuit, sume importante pentru a achita cu ele costul expediției. Alta care i-a dat lui Don Quijote doar un cal, un scutier și o iluzie. Una care a amestecat crima cu rugăciunea și n-a cunoscut mila. Alta care n-a cunoscut consolarea. Una căreia Columb și Cortés i-au adus mii de tone de aur. Alta căreia blândul, uscățivul și încăpățânatul Don Quijote i-a dat ceva care nu se poate cântări.” (Paler, 2010: 25) și este surprins pentru că descoperă asemănarea cu propriul sine „ Mexicul m-a făcut să reflectez la condiția mea de intelectual născut într-un sat din care am plecat în plină copilărie. Atâtor rupturi care există în lăuntru meu li s-a adugat una care le lămurește, poate, și le rezumă pe toate. Din ce în ce mai limpede am înțeles că tot ce e conservator în mine mi-a complicat melancoliile și greșelile.” (Paler, 2010: 58) Numai un suflet scindat poate pricepe zbuciumul interior mexican și demonstrează încă o dată că ceea ce ne înconjoară și se manifestă este perceput conform formării, trăirii și simțirii noastre interioare. „ Poate că Mexicul nu e așa și l-am văzut astfel numai pentru că eu sunt un personaj scindat. Sau este și m-am apropiat de el tocmai pentru că îmi seamănă atât de mult.” (Paler, 2010: 228)

Un alt aspect al durității conquistei spaniole este surprins în momentul în care vizitează închisoarea din San Juan de Ulúa, lângă Veracruz. Fortăreața lasă urme adânci în sufletul vizitatorilor, așa cum apa calcaroasă prelinsă pe ziduri a lăsat cicatrici. Starea de disconfort este accentuată de ploaia care nu încetează să mai cadă, o ploaie care macină și putrezește. Aici „ istoria a renunțat la nuanțe. Cel care ucidea și cel care așteaptă să fie ucis se aflau față în față și se priveau în ochi.” (Paler, 2010: 111) Asprimea și groaza inspirată de acest loc n-ar fi putut fi exprimată mai bine decât în „ Spania, a crezut aici că istoria este un os ce poate fi zdrobit, o gură căreia i se poate pune căluș, o minte care aiurând, nu va mai protesta. Și că justificările, dacă va fi nevoie de ele, vor fi găsite.” (Paler, 2010: 112) și-l face să afirme „ Simt că dacă mai stau mult între aceste ziduri mă vindec definitiv de dragostea mea pentru Spania.” (Paler, 2010: 112). Oroarea închisorii îi pătrunde și-i posedă îngreunându-le corpul și spiritul „ Ca să fii cu totul moral aici, ar trebui să simți că ochii îți ies din orbite, că nu mai poți respira, că îți vâjâie capul, și dintre toate zgomotele univesului nu mai auzi decât picăturile de apă prelingându-se pe pereți; să nu mai existe cer, să nu mai existe mare, să nu mai existe pământ și arbori, ci numai o piatră, o piatră rece de peșteră pe care curge apa [...] În loc de asta, însă, îți spui că tu n-ai nicio vină pentru ce s-a întâmplat. Nu ești decât un trecător cumsecade care la un moment dat simte nevoia să nu mai audă decât ploaia de afară.” (Paler, 2010: 113) dar le dă și prilejul de meditație, și cum Paler este european referința sa este filosofia greacă „ Plecând de la San Juan de Ulúa, mi-a fost greu să găsesc cusururi unei vorbe pe care altă dată o socotisem prea răutăcioasă. « Mizantropul e cel care reproșează oamenilor că sunt ceea ce sunt.»” (Paler, 2010: 115).

Dar Paler nu ne oferă numai „efectul Cortés” asupra civilizației vechi, ci se lasă ademenit, tocmai pentru a contrabalansa, de civilizația aceasta ascunsă privirii celui neinițiat. Accesul nu este facil nici pentru el fiind reticent la început, însă și cand începe a desluși tainele existenței mitice, nu

se poate desprinde de formarea sa culturală și de Europa care l-a format. „Face cunoștință” cu zeul suprem aztec, Quetzalcóatl, prin intermediul unei piese de teatru *Quetzalcóatl, tragedie antropocosmică* care-i înfățișează istoria zeului Tulei ce se sacrifică pentru binele omenirii, fiind incendiat pe o luntre, însă inima lui zboară spre cer și devine luceafărul de dimineață. Deși își dorește să nu meargă la spectacol totuși participă convingându-se că uneori „pierdem fără să știm ce șansă am risipit.” (Paler, 2010: 53) și că „în mituri regăsim înțeleșuri pe care cuvintele noastre nu le mai poate exprima” (Paler, 2010: 53). Quetzalcóatl îi reamintește și că „arborele universului are două brațe. Unu braț al dragostei. Altul al durerii.” (Paler, 2010: 53). Nu înțelege inițial piesa și-i provoacă uneori zâmbete pentru că „minteă mea de european, învățată cu alt gen de mituri, cu zei care petrec în Olimp și nu se dau înapoi de la adultere, nu era pregătită să înțeleagă un zeu care s-a târât în țărână printre tufe de nopă până și-a luat zborul spre cer după ce a fost rege respectat și înțelept vestit la Tula.” (Paler, 2010: 54), însă conștientizează că „pentru a cunoaște Mexicul, trebuie să te adresezi mitologiei înaintea istoriei”. (Paler, 2010: 54)

Incursiunea mitologică continuă cu prezentarea zeiței cu fustă de șerpi Coatlicue, în urma unei descoperiri arhiologice. Sculptura are trei metri înălțime și două tone greutate fiind considerată „cea mai fioroasă, după gustul european, din Olimpul aztec. Bestială și hipnotică. În loc de obraz, ea are două capete îngemănate de șerpi. Pe piept îi atâră un colier facut din mâni tăiate și din inimi. Fusta de șerpi dispusă într-o rețea romboidală, simbolizând pământul, e prinsă cu o centură închisă cu un cap de mort și cu doi șerpi înodați în față.” (Paler, 2010: 64) Portretul teribil al zeiței intră în antiteză cu plăsmuirea gingașă a zeilor greci „Cum să ți-o închipui pe Coatlicue alături de Venus din Milo? Chiar dacă adevărul e tot mai puțin comparabil cu frumosul, e greu să nu le dai dreptate grecilor care și-au făcut zeii frumoși și i-au atras spre plăcerile omenești.” (Paler, 2010: 65) În aceeași idee este amintit și zeul Frumuseții și al Tinereții, Xochipilli, „Prințul Florilor” care „este reprezentat cu un cap de mort crispat într-o grimasă înfricoșătoare.” (Paler, 2010: 66) La întrebarea „care-i scopul acestor înfricoșătoare chipuri?”, călătorul își găsește singur răspuns tot printr-o întrebare: „Au urmărit aztecii să obțină curajul prin teamă așa cum au vrut să obțină ordinea universului prin durere?” (Paler, 2010: 66) „Dar să nu-i judecăm pe sculptorii azteci după criteriile noastre.” (Paler, 2010: 67) Diferența culturală este punctată prin alte două comparații: „În vechiul Mexic, chipeșul Paris ar fi rămas un simplu cioban anonim. Nicio zeiță nu l-ar fi căutat să-l facă atributul frumuseții, întrucât frumusețea nu-i interesa pe acei zei.” (Paler, 2010: 67)

Zeul ploii Tlaloc „zeul care poartă o mască de jad și are în păr o pasăre quetzal cu pene verzi somptuos revărsate. Trupul îi e acoperit de coliere și bijuterii iar din mâini cad pe pământ picături de ploaie.” (Paler, 2010: 77) este cel ce patronează o bună parte a regiunilor mexicane fie prin ploi nesfârșite, violente, furtunoase la Veracruz, fie prin ploi mărunte și confuze, fie prin secetă prelungită în Yucatán. Comparația cu mitologia greacă se face și la acest nivel „Prometeu, în Yucatán, nu s-ar fi urcat în cer să fure focul, ci să lege norii sau ar fi săpat fântâni. Căci apa este aici mai importantă decât focul.” (Paler, 2010: 177)

După cum se observă șarpele este simbolul suprem fiind prezent atât în aspectul zeităților, în arhitectură, în basoreliefuri, cât și în credința oamenilor.

Diferențele culturale se extind și la nivelul piramidelor care spre deosebire de cele egiptene nu sunt păzite de sfincși ci de vulcani, sunt mai tinere cu aproape trei milenii și nu sunt necropole ci temple de sacrificiu dispărute astăzi, însă la fel ca și celelalte sunt învăluite în mister, nimeni ne știind cum, când și cu cine s-au construit. „A fost, oare, Teothuacánul capitala unui imperiu necunoscut? Și ce s-a întâmplat cu populația sa?” (Paler, 2010: 73). „Unii cred că Teothuacánul a fost abandonat în plină dezvoltare. Arhiologii nu au descoperit în ruine niciun semn de decadentă.” (Paler, 2010: 74)

Imaginea zeilor se împletește cu celebrarea morții. Moartea este un element care face parte din sacrificiul mexican reprezentând de fapt mijlocul de purificare. Atât de puternică este credința în moarte încât ea este sărbătorit: „Obișnuit să mă tem de moarte, m-am mirat s-o vad, în Mexic,

sărbătorită. Sigur, mi-am dat seama destul de repede că e vorba de o încercare de a exorciza frica, de a o readuce la proporții care pot fi îndurate...” (Paler, 2010: 62). Prăjitura în formă de cap de mort și „pâinea adevărată a morților”, care se fabrică în apropierea sărbătorii, vin să confirme acest lucru. Cadourile care se fac persoanei iubite, sicriul de zahăr cu numele încrustat, serbările din cimitir, îl fac pe Paler să se înspăimânte dar să și realizeze că „fără un sceptru ironic, moartea ar fi de neîndurat” (Paler, 2010: 63). Moartea este un act de curaj așa cum reiese și din secvența cu jocul de pelotă. Pe pajiștea dintre ruinele de la Chiché Itza, întâlnește o arenă de fotbal „Basoreliefurile din zidurile care mărginesc arena înfățișează cele două echipe separate de discul morții.” (Paler, 2010: 210). Echipa care pierde meciul va trebui să fie sacrificată, căpitanul echipei victorioase decapitându-l pe celălalt căpitan pentru a recrea lupta dintre Quetzalcóatl și Tezcatlipoca. Seninătatea „condamnatului” surprinde, însă e un act de curaj. Fluturile care stă pe securea execuției reprezintă însăși moartea, moarte care demonstrează că „«Nu suntem pentru totdeauna pe pământ: doar puținel aici», zice un cântec vechi, dar acest « puținel aici» este singura bogție de care dispunem.” (Paler, 2010: 212) și-l determină pe cel ce experimentează acum cunoașterea să emită o certitudine: „Cu siguranță, nicăieri n-am putea găsi un loc unde jocul cu moartea să fie amestecat cu atâta soare și unde chiar fluturii de piatră fac, parcă, zgomot din pricina acusticii speciale.” (Paler, 2010: 212), „Fluturile, señor este spiritul morților întors între cei vii.” (Paler, 2010: 145), „Așadar, luptătorii purtau un fluture pe piept nu pentru a fi apărați, ci pentru a fi mai agresivi.” (Paler, 2010: 147)

Astfel prezentul se sprijină pe credința inexplicabilă a trecutului. Deși detaliile despre trecut abundă, prezentul este vag conturat desprinzându-se din fragmente dispartate. De exemplu la ieșirea din Ciudad de México observă clădirea unei bănci ce întruchipează o piramidă ce vinese contrasteze cu piramidele Soarelui și a Lunii, stârnindu-i o serie de întrebări: „Mă întreb întreb, ce-au vrut să sugereze arhitecții? Soliditatea? Faptul că banii vor învinge timpul? Că ei reprezintă singura mitologie prezentă azi?” (Paler, 2010: 70). Călătoria cu *trajinera* din Xochimilco, „Veneția mexicană” într-un labirint lacustru, la lăsarea seriei îi crează inițial călătorului senzația de „parodiarea Veneției, la limita farsei, regizată pentru uzul amatorilor de pitoresc.” (Paler, 2010: 79) însă pe parcurs incertitudinea pune stăpânire pe el și-i crează senzația de irealitate. Vizitarea nocturnă a casei lui Dolores Olmedo pentru admirarea tablourilor lui Digo Rivera îi aduce în atenție trei sculpturi Dansatoarea în repaos, Dansul pământului și Dansul Soarelui subliniind încă o dată importanța dansului la mexicani.

Experiența sa mexicană se continuă cu o întrecere ce charros „ceva, după câte înțeleg, între coridă, turnir medieval și serbare de cowboy.” (Paler, 2010: 83) pentru că așa cum fiecare țară este cunoscută după o prejudecată așa și Mexicul este cunoscut pentru sombrero, fiesta și pasiune, iar cel mai bun mijloc de a le prezenta și întruchipa este această întrecere. Manifestarea este descrisă în amănunt plecând de la charro care este îmbrăcat cu pantalon și vestă brodate cu fir de aur și argint și, bineînțele, un sombrero somptuos, până la mulțimea euforică în care nu-și găsește locul „e prea veselă toată lumea din jur ca să nu fii stingherit că nu pot intra în atmosferă. Fără îndoială sunt un rău spectator.” (Paler, 2010: 85) Prezentarea îi permite să rememoreze atât vremea lui Cotez și importanța calului atunci și acum, în război și paradă, cât și desfășurarea cestui tip de manifestare care pare desprinsă dintr-un ritual religios în care amfitrion este preotul.

Un alt aspect sesizat este mâncarea tradițională mexicană, tortillia și băutura pulque care dezleagă limbi.

Descoperirea orașului i se pare dificilă, punându-se atât în ipostaza de gazdă cât și în cea de oaspete. Ajunge la concluzia că sunt orașe în „care trăiești și orașe care te găzduiesc temporar” pe cele din urmă reușind să le cunoști oar din stradă. Dorința de liniște și „teama” de zonele aglomerate este subliniată iar, atunci când plecat în vizitarea orașului alege „să scape de agresiunea traficului” trecând prin parcul Alameda, parc ce-i prilejuiește o altă meditație la diferența dintre Franța, Spania și Mexic, plecând de la comparația făcută de Unamuno între Franța și Spania: „Franța e răzătoare și senzuală. Spania e aspră și tristă. Nu ai altceva mai bun de făcut în Spania

decât să te gândești la moarte, în vreme ce Franța totul îndeamnă la superficialitate.” Despre Mexic ca amestec între cele două consideră „ Bănuiesc că dincolo de superficialitate regăsești mereu pasiune care ezită între tristețe și nevoia de spectacol.” (Paler, 2010: 92)

Descoperirea orașului i se pare dificilă, punându-se atât în ipostaza de gazdă cât și în cea de oaspete. Ajunge la concluzia că sunt orașe în „care trăiești și orașe care te găzduiesc temporar” pe cele din urmă reușind să le cunoști doar din stradă. Dorința de liniște și „ teama” de zonele aglomerate este subliniată iar, atunci când plecat în vizitarea orașului alege „ să scape de agresiunea traficului” trecând prin parcul Alameda, parc ce-i prilejuiește o altă meditație la diferența dintre Franța, Spania și Mexic, plecând de la comparația făcută de Unamuno între Franța și Spania: „ Franța e răzătoare și senzuală. Spania e aspră și tristă. Nu ai altceva mai bun de făcut în Spania decât să te gândești la moarte, în vreme ce Franța totul îndeamnă la superficialitate.” Despre Mexic ca amestec între cele două consideră „ Bănuiesc că dincolo de superficialitate regăsești mereu pasiune care ezită între tristețe și nevoia de spectacol.” (Paler, 2010: 92)

În fața vulcanilor conștientizează sentimentul de singurătate, pe care îl asociază mexicanilor „ Singurătatea lor seamănă cu singurătatea țăranilor care-și curăță pământul năpădit cu tufe de nopal. Violenta cu care, oricând, se pot trezi nu e străină de caracterul mexicanilor.” (Paler, 2010: 97) însă, în cazul său, vine din focul său lăuntric „ Liniștea unui vulcan îmi inspiră o teamă confuză și am impresia că în ea există ceva perfid. Și totuși, nu mă știu a fi fricos (...) Imaginea vulcanilor deșteaptă în instinctele mele, poate, o frică specială, primară, pe care nu mă simt în stare nici s-o explic. Poate și fiindcă impresiile seamestecă.” (Paler, 2010: 96-97)

Descrierea mexicanului obișnuit se face târziu prin intermediul șoferului, Enrique, care-i însoțește în călătorie „ Cu părul negru, lins, cu ochii sumbri și melancolici, arătându-și dinții albi de câte ori zâmbește (și zâmbește des), Enrique e ceea ce s-ar putea numi un mexican obișnuit.” (Paler, 2010: 131) Din relația cu el se vede clar că simpatia are un rol important în „ relațiile unui mexican cu străinii”, că „există și în oameni ceva din misterul acestui pământ crucificat între soare și ploii.”(Paler, 2010: 132).

Familia de mexicani este observată într-o zi toridă la Uxmal. Femeile sunt văzute aproape ca niște zeițe coborâte din templele maya, iar bărbații sunt un exemplu de putere și duritate stăpânind femeia „ Mai întâi bărbatul, adăpostit sub un sombrero impunător. El reprezintă evident forța și orgoliul. Se uită undeva în față, ca și când nu l-ar interesa drumul pe care merge, ci numai problema orizontului. Apoi, la un pas în urmă, femeia și copiii.” (Paler, 2010: 180)

Mexicul este astfel un spațiu al contrastelor, între ceea ce a fost și ceea ce este astăzi, între spații cu vegetație luxuriantă și spații în care lipsește apa primordială, între aparența și esența tririi reale, călătoria fiind făcută, însă, de la început cu alt scop decât cel obișnuit „ Nu sunt specialist în civilizația maya și n-am venit în Mexic ca să aflu ce scrie prin pliante. Mă interesează, mai degrabă, să bănuiesc ceea ce nu-mi poate garanta nimeni că e real sau fals.” (Paler, 2010: 157) Mexicul prezentat este un Mexic trăit, simțit, experimentat de însuși cel care-l vizitează: „ Am vorbit prea puțin sau aproape deloc despre Mexicul viu, despre Mexicul de azi. Cine-mi va citi jurnalul va spune, probabil, că n-am fost în Mexicul real, ci într-un Mexic al legendelor, al pietrelor, al fantomelor. Și nu va greși prea mult.” (Paler, 2010: 205)

Bibliografie

Baudrillard, Jean, Guillaume, Marc, *Figuri ale alterității*, Editura Paralela 45, București, 2002.

Cristea-Enache, Daniel, *Convorbiri cu Octavian Paler*, București, Corint, 2007.

Ferréol, Gilles, Guy, Jacques (Coord.), *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Editura Polirom, București, 2005.

Sorescu, Marin, *Ușor cu pianul pe scări*, Editura Cartea românească, București, 1985.

Paler, Octavian, *Caminante. Jurnal (și contrajurnal) mexican*, Polirom, Iași, 2010.

Ricoeur, Paul, *Soi- meme comme un autre*, Paris, Seuil, 1993.

Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, vol. I, II, Editura Fundația Națională Pentru Știință și Artă, București, 2008.

Todorov, Tzvetan, *Noi și ceilalți*, Editura Univers, București, 1995.

Voicu-Alexandrescu, Ileana, *Octavian Paler – Mitopoetica eseului*, Editura Alfa, Iași, 2011.